

PRINOS ZA NARODNE VEZOVE U KONAVLIMA.

I.

Narodno je ruho u Konavlima krasno, slikovito, a navlastito u Konavoka, lijepih Koňavočica: u bručić joj je, te kapa na glavi, resi je vezena jačermica, modrina, tkanica ili pas, kurdjelice, pregača, košulja, potkošuljak i ostali uresi, onda, kordunići (vrpce), puca, britva niz bedru, sindžir, zlato, na nogama bječve i papuče, a u fatižnji (rabotni) dan nazuvci i opanci. Ženske se bave pletenjem, šivenjem, vezom u bijelo. Tkanje je i vezenje šarama prekrasno, te se vez u šarama prišije na košulju. Ima vezova starinskih, od davnine, i vezova sadašnjih što se sada vezu ili su se vezli nazad malo. Vez je dvojak: vez na prsi i vez za rukave.

Vez je za prsi od ogrova (ogrovi) sa spučalicom ili se zapinje sponom, to je za vrat. Tu ti je zaveza, prutci, ošve i nakiti od svile. Što je za prsi, to je ogrov i opleteno je zajedno sa svih strana; to je jedna cjelina, te se ne smije prati, no se otšije kad se košulja pere a da nebi šare na košulji izbljedile. Rukavi su na košulji sastavljeni od primeca ili priyezice, od prutaka i donjega dijela rukava, pa može biti od jednoga, dva ili tri dijela.

Devet je vrsti različite robe, na kojoj se veze:

1. t e l a f i n a je za najfiniji vez,
2. p o s t a v ili koram fini,
3. r a z v e d e n i p o s t a v ili k a v a l o č je za srednji vez,

4. e l e n a,
5. ž u t i c a, je za greži (oporiji) vez,
6. r e d i c a,
7. k a n a v i n a,
8. b u m b a č i n a,
9. d o m a ć i p o s t a v (debeli),

Na posljednje tri vrste ne mogu se vesti prsi, nego samo rukavi, na istom rukavu p o p o s e:

Veze se gajtanom¹ ili domaćom svilom, što je najfinije, a vez se zove s k a d a r i c a ili skadarski, jer su prije dobavljali svilu iz Skadra. Prosti se vezovi vezu bumbakom i vunicom, a to za rabotne dane. Kad se veze, uvijek se rascijepa vu-

nica, samo se ne cijepa, kad se veze na r e d i c i ili š p a n t e l i, jer se tad veze svom žicom.

Fini se vez opliče žutom svilom, čistom domaćom ili kupovnom, a lošiji se veze domaćom predenicom. Veze se s četiri šare: crvenom, zelenom, modrom i crnom. Sad je tkogod počeo da veze i žutom svilom. U svaki se vez među tri šare, osim udovičkoga, gdje su obično dvije: zelena i modra. I tu se mogu udesiti tri: modra, crna i zelena.

U obični vez ide šara crvena, zelena, modra ili crna. Gdje je crna šara, tu ne ide modra i obratno.

Osim ovih osnovnih šara može da bude i drugih; može biti ista šara, ali otvorenija ili zagasitija, biva crvena je šara š i t k o v a ili š i p k o v a onda na r u š u, z a g a š e n a ili turska šara ili p j a n a; zelena otvorena ili na travu, pa zelena zagašena, a onda modra otvorena i zagašena.

Narod vazda veze s naopaka, a puni s lica i to gornji izmet i ošvu.

Ovdje je uzeti u pregled i starinski vez, gdje se izmeće s lišca, a puni se s naopaka, osim onih malih p e k n i c a.

Ne valja da bude zelena i modra šara jedna uz drugu, a tako je isto i za crnu šaru.

Prsi se uvijek izmetnu najprije crvenim, a starinske su se izmetale crnim. Vezivo ne treba zapredati, nego je vesti vlašće. Ne smije se vez obrtati tamo i amo, nego se drži preko prsta kad se veze, to na istom mjestu a iglica se prodijeva čas s jedne strane, čas s druge.

Ako se veze vunicom ili svilom onda se može n a d o i g l i č i t i, t. j. pristaviti. Ako se veze s bumbakom, onda se ne može pristaviti, ali se za to i ne čine uzlovi, no se ostavi onako.

Kad se z a v e z a veze, ako podje u duljinu to je dobro, vez je p o l e t i o, kaže se; a kad ne poleti, reče se v e z j e s i o.

Kad jako sjedne, ne veze se, jer je dosta širok. Tad se uzme drugi postav što sve zavisi od robe po kojoj se veze. Uz duljinu od zaveze, ako je vez sio, ide u širinu jedna p e l j a r i c a ili krilo, t. j. p o k o l a č a i dva kolača; ali ako je još kratak, naveze se još jedna peljarica. Ako je pak vez poletio, onda se meće kolač i dvije peljarice. Pri vezu se najprije počne ošva, pa se ostavi za prutke i počne se p r o v o d i t i, ali uvijek najprije peljarica. Nekoliko je

¹ Konavočice kupuju gajtan u Dubrovniku kod terzija, a oni ga primaju od Ščipetara (Arbanasa).

provoda, t. j. prosti provod ili dva provoda, idu prama prstićima. Spomenuti provod iza igle ide prama zatvorenim, s ključicama, i u opće na zatvorene zaveze; provod na žmorice ide na velike pečice ili pečke; provod na cvjetke ide prama pećicama ili prama pećcima, a provod sa svim zupcima ide prama velikom izmetu na pečice i po finomu.

Kad se veze, ide u po peljarice 40—50 zubaka, a u grežu od 28—32 zupka. Sa po zubka može se staviti na otvorene sključice, na male pečice, na pečke i na otvorene prstiće. Svaki se provod može miješati, ali se provod iza igle ne može nigda, jer isti stoji vazda prama zatvorenica. Zaveza može biti s provodom i bez provoda, s izmetom i bez izmeta. S provodom su ove zaveze: na pečice, na sključice ili ključice, na pečke, na prstiće i bez izmeta. Bez provoda su kadifača ili kadipača i starinski vezovi. S izmetom su pečice, sključice, pećci, prstići, kadifače; a bez izmeta su na cvjeturke, na okolinu ili na žičice.

Kad se svrši provod tad se pristavi (počne) izmet i može se raditi do svile i pri svili. Kad je do svile znači, da ne ostaje nijedna žica između provoda i izmeta, što se uvijek radi, kad se veze zatvorenica. Pri svili je, kad se ostave dvije žice do izmeta, a ne smije se ostaviti ni manje ni više žica. Samo kad je rukav na zvrkove, ostavi se jedna žica pri svili.

Prvi dio izmeta su okoline ili rebrići, a broj se njihov ravna po finoći robe na kojoj se veze.

Kad je fina roba, ide na izmet, to se zove na pečice, 16 okolina; a kad je greža (gora) roba, podje 14 ili 12.

Kad je fini izmet na sključice, 9 je okolina, a na greži je 7.

Kad se učine okoline ili rebrići, pristave se (počne se) uz izmet, pa ako se n. pr. hoće na pečice, onda se najprije navezu sključice, pa prstići, onda cvijetak, krivalja, pa opet prstići i cvijetak, pa sitnjak ili pećica.

Kad smo tako izmetli sav vez, t. j. ošvu i zavezu, onda počnemo da pravimo zupke donje, ali je tu paziti da se puni zelenom šarom prva ključica i donji izmet, to ako se zupci učine modri ili crni, i obratno ako se prije navezu zubci zeleni. Kad izvezemo donje zubke i donji izmet i to, kako je pokazano, s naopaka, tad se počne gornji izmet, koji se radi s lišca, i to valja ispuniti samo prstić krivaljice, i sitnjak. Iza toga se odveze žičica ili rebrić ili okolina, pa opet žičica ili rebrići, sve dok se ne ispuni kolač, onda se pristane vesti rupce, koji

se uvijek točno sa strane od ošve, a vazda je prvi na redu zeleni, pa crveni, onda modri, (ili crni), biva ako su tri šare; ako ih ima pet, to se opet počne zelenim pa crvenim, a po srijedi se udari modri ili crni, pa opet crveni, onda zeleni.

Ako ih je deset, radi se isto, baš kao da ih je pet, ali se sve to radi s naopaka.

Iza toga se puni ošva, to s lišca, pa se tako s lišca puni i ogrov. Kad se i ovo svrši, onda se sastave prsi s ogrovima tako, da kolači ostaju dolje, a peljarice gore, pa se ogrov prišije do prutaka, to od opleta sa strane ošve, te je tako jedna cjelina, biva vez za prsi.

Zatim se oplete; ali se počne s vrha, otkle smo ga počeli vesti.

Iza opletaja nakiti se ovako: ako je fini, stavi se pet kita, i nakiti se im brišimom; ako je greži stave se četiri i kiti se predenicom.

Ako se na ogrov stave 2 tračića od svile, onda se to zove spučalo; ako se pak stavi puče od zlata s jednim tračićem onda se zove spona.

Kad se počnu vesti rukavi, najprije se razdijeli na četiri ili na šest jednakih dijelova, pa se pristane vesti donji dio rukava. Ako je od jednog dijela, onda se u jedanput i veze; ako je u dva dijela t. j. rukava po puse ili pokala zupci ili velika kosjerača, onda se najprije veze srce ili jezičac, pa zupčići ili vrsi. Ako su potpuni zvrkovi, onda se veze najprije gornji primetac ili srce ili jezičac, pa zvrkovi ili zavrtače, a onda zupčići ili vrsi. Sad se počne gornji dio rukava i to prutci, ali se vazda čini prvi zeleni, pa crveni onda modri; ako ih je pak pet, onda služi isto pravilo kao za prsi.

Zatim je na redu primetac, a ako je privezica, onda najprije ide cvjetić, pa privezica.

I rukav se opleće.

I tu se postupa kao i za prsi — i kiti se, biva sadašnji naraštaj jednom kitom, a starinski dvijema i trima kitama.

Osim konavoskoga veza u šaram, veze se još zagorak ili kraj pasaj, pa onda mjehur ili česica za duhan i modrina.

Kraj se ili zagorak sastoji od čombica, (kad se veze, kaže se čombati) prutaka i cvijetića.

Veze se svilom. i to na saji zelenoj ili crvenoj.

Kad je zaglavak od korote, saja je zelena; a kad nije, onda je crvena. Modrina se sastoji od ogrova, rukava, opleća, opravica i skuta. Skuti imaju mrske i kosicu.

Oprsnice se vezu na saji, a tako ogrov i dno od rukava svilom, žutom, zelenom i crvenom.

Ogrov se veze samo žutom svilom, a to cvijetci oplet, obamet ili kosica.

Rukavi se mogu navesti sa svim vrčom ili bez svega vrča.

Djelovi veza na rukavima, kad su sa svim vrčom, imaju ova posebna imena:

1. Obamet ili crvena kosica,
2. jaka žuta,
3. prutak crveni,
4. prutak žuti,
5. jaka zelena.

Ovako je isto naprijeda.¹

Prvi je i najlakši dio veza ogrov, a ogrova je, u koliko je poznato 19 na broju, te su otvoreni i zatvoreni.

Otvoreni ogrov ima po koju žicu izmedju ogrova što se vezu, a kad nije toga, onda je zatvoren ogrov.

Otvorenih je ogrova 11 motiva. Ošva je onaj dio veza na prsima izmedju opleta i prutaka prama sredini prsiju. Ošve mogu biti otvorene, zatvorene, ili zaiglane, a mogu se raditi uporedo ili ujednač ili pak neuporedo ili neujednač.

Uporedo je ili ujednač, kad se za jednu žicu pretjera, a tako i za drugu žicu ide se po jednu naprijed, a kad se pretjera za dvije žice, onda je neuporedo ili neujednač.

Ošve se mogu svrstati u nekoliko skupina: zubačke, krilače s čvrstim nogama i s rijetkim nogama, ošve od kadipača ili kadifače, gusjenačke (možda od Gusinja) i na škatulice.

Ovdje je izobilja načina veza, te od otvorenih ogrova može služiti za ošvu do 37 motiva, sve različitih, a da ih oči neupućenih slabo raspoznavaju.

Izobilja je zatvorenih ili zaiglanih ošava, a od zatvorenih ogrova mogu služiti za ošvu svi oni otvoreni, koji služe za ošvu, osim ogrova od tri ponta.

Zatvoriti se pak mogu sve ošve osim zubačani, onda velike ošve od 9 ponta s velikom pilom, gusjenačke i ošve na same cvijetke.

Prutci su onaj dio, koji ostaje izmedju ošve zaveze. Prutaka može biti 3, 5 ili 10. Kad ih je deset onda je 5 na jednoj i 5 na drugoj strani, a po sredini mali prstići.

Prutci se počinju vesti sa strane od ošve, to uvijek najprije zeleni pa crveni, onda modri ili crni. Na prsima je zarez. To je ona čest što ostaje od prutaka pa do opleta.

Zareze mogu biti otvorene i zatvorene. Ovih je

zareza: na pečice, na ključice ili sključice, kadipača na pečke (kaže se raditi pečkici), na prstiće i bez izmeta.

Prve su tri vrste fine, a ostale su greže (gore).

Otvorenih zaveza ima 19, a zatvorenih 11.

Za sada mi je od otvorenih zareza navesti ove na tablicama:

1. veliki izmet na pečice,
2. na velike pečice te se zove na šestice,
3. na pečice s po zupka,
4. pečki s krivaljicama,
5. otvoreni pečki na šljepice,
6. na velike pečice,
6. a) isto.

Rukavi se mogu svrstati u nekoliko skupina, t. j. na zvrkove ili zavrtache; dalje ima velika kosjerača, mala kosjerača s jednim zupkom i s po zupka. Rukava ima otvorenih i zatvorenih, a od 16 motiva za sada mi je navesti na tablicama ovo:

1. s jednim cvijetkom, s dvije punjenice na oč ili s tri zupka,
2. s vilicama ili s po kosjera na ili kosjerače s tri oka,
3. s velikom ili svom kosjeračom s četiri zupka,
4. zvrkovi ili zavrtachi s malim cvijetcima,
5. zvrkovi s velikim cvijetcima.

Svi se ovi rukavi mogu zatvoriti, osim potpunih zvrkova i rukava sa sitnim jezičcima ili s 15 punjenica i t. d., ali su zato rukavi udovice i rukavi popose sa srcem ili jezikom zatvorenim.

¹ Ovaj sam narodni postupak u ženskom konavoskom poslu uhvatio od gospodjice nadučiteljice Nike Balarin, na čemu vrlo radnici hvala i pohvala.

¹ Zauzela se da mi naveze navedene motive gospodjica Marica Korlaet-Standiger, učiteljica ženskog posla kod č. k. Preparandija u Dubrovniku. U poslu joj pomažu vrlo učenice osobito konavočice. Velika joj hvala.

Prutci su onaj dio rukava, što ostaje između donje česti rukava i privezica, ili primeca, a može ih biti 3 ili 5.

Privezice se pak čine u tri puta. Ima ih s punjenicama ili bez punjenica.

Ako je s punjenicama, ide prama otvorenim, a ako je bez punjenica ide prema zatvorenim.

Ne može se svaka ošva staviti na svaku zavezu, no se stavlja što ide jedno prema drugomu; tako isto idu i rukavi prama prsima od prilike ovako:

Otvorena ošva s osam ponata s četiri cvijetka; otvorena ošva s osam ponata s četiri cvijetka na sitne punjenice; mala kadipača ili na žmirice s četiri cvijetka; otvorena ošva na cvijetiće ili sitne punjenice ili ošva od kadipače; otvorena ošva sa 7 punjenica ili s pō kadipače; otvorena ošva nazvana o r l o v e č a p e t i ili sa svom kadipačom.

Sve spomenute ošve mogu ostati prema vezu kadipače.

Ošva s velikom pilom od 9 ponata stoji prema velikom izmetu na pečice, a ošva s malom pilom od 7 ponata prama malim pečicama.

Sve se ostale ošve miješaju po volji, ali idu samo otvorene prama otvorenim zavezama, a zatvorene prama zatvorenim.

I ogrovi se miješaju kako se hoće, ali samo prama finim zavezama, ide ogrov na š k a t u l i c e ili sa svim srcem.

Svi rukavi na zvrkove idu prama finim zavezama, a mogu podnijeti i p o k a l a župci ili s velikom kosjeračom, ali to ide prama k o r o t i.

Svi ostali rukavi idu prama grežim vezovima i mogu se po volji miješati, ali treba da vazda ide otvoreni prama otvorenim prstima, a zatvoreni prama zatvorenim.

Tri su starinska ili mrka veza:

Zlatnica, žutnica, bjelnica ili o b j e l n i c a.

Prama ovim je zavezama i njima prilična ošva i ogrov, te nema posebna imena, no se zove ošva od zlatnice, ošva od žutnice i ošva od bijelnice. Tako isto i ogrovi nemaju posebnih imena.

Još je navesti dvije vrste starinskih rukava:

1. na pločice,

2. s pločama.

Ovdje je potanko navedena narodna tehnika iz usta naroda kako narod radi i kako se izražava u poslu svome.

DR. LUJO MAZZI:

POGLED NA NARODNI ŽIVOT I RAD U DUHU NAŠEGA NARODA.

Našem pokrajinskom muzeju namijenjena je u pogledu narodnog rada jedna vrlo znamenita zadaća. On ide za tim, da nam prikaže u vidnoj formi, po izboru sakupljenih predmeta iz pojedinih grana narodnog života, negdašnji i sadašnji stepen našeg narodnog obrta i umjeća, te da nam predoči duh naroda, kako se je do današnjeg dana, prema vlastitim potrebama i prilikama ispoljavao u javnosti.

Pronaći zgodne i korisne objekte rada i potaknuti duh naroda da ih srdačno usvoji, dužnost je svih onih, koji sa narodom osjećaju i kojima je povjerena narodna sudbina.

U ovom nastojanju sve nas upućuje, da na narodnom temelju potražimo put novoj prosvjeti u savremenom pravcu i otvorimo nove staze podignuću našeg narodnog obrta i privrede.

Ovim se ne člja na razne obrte u velikom stilu,

na golema poduzeća, što su osnovana tuđim kapitalima i nose narodni karakter. Slična poduzeća nemaju ništa zajedničkog s našim narodnim duhom, s našim narodnim bićem i koriste najmanje onim narodima, koji su većinom težačke ruke. Težak se pretvara u radničkog proletarca, zanemaruje zemlju i uz zdravlje često puta izgubi kućište i vlastitu podvornicu.

Gdje je pučanstvo toliko prorijedjeno, kao što je u krajevima gdje stanuje naš narod i gdje su pašnjaci prostrani a zemlja još potpuno neobrađena, od velike je štete rad u raznim fabrikama; i pored svih najboljih higijenskih uslova u njima, kako određuju odnosni zakoni, mora se odvrćati prostog težaka od takovog rada, na koji ga eventualno nagoni pohlepa za gotovim novcem.

Te jadne nadnice nijesu dovoljne ni da pokriju vlastite troškove oko priličnog uzdržavanja